

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗДОБУТКІВ СИСТЕМИ ХУДОЖНЬОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗОЛТАНА БАКОНІЯ В ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

УДК 75:37.011.3-051

Аліна ВОЛОЩУК

Анотація. В статті на основі розкриття форм навчання образотворчого мистецтва та виховання особистості в системі художньої освіти З. Баконія містяться рекомендації щодо використання надбань художника-педагога в сучасній українській освіті.

Ключові слова: позашкільна художня освіта, педагогічна система, художньо-творча діяльність.

Сучасна цивілізація характеризується динамізмом, інтелектуалізацією праці, гуманізацією та демократизацією суспільства, що зумовлює зростання ролі творчої особистості з високим рівнем духовності й загальної культури, творця нових цінностей, нових моральних якостей у складному соціумі. Така особистість була продуктом виховання системи позашкільної художньої освіти Золтана Баконія. Сам педагог був носієм, взірцем і прикладом такої особистості, здатної щедро ділитися власним духовним скарбом із вихованцями.

В особі Золтана Степановича Баконія педагогіка Закарпаття ХХ століття мала засновника цілісної системи позашкільної художньої освіти. Апробована часом, підтверджена практичним досвідом, сприйнята душею і серцем тисяч юних художників закарпатського краю, вона довела свою життєздатність, високий мистецький і педагогічний ґатунок. З. Баконій обґрунтував та втілював у практику педагогічні інновації, які не втратили актуальності й сьогодні. Важливість його ідей набуває нового звучання на фоні нагальної потреби відновлення моральних, естетичних цінностей у суспільстві.

Окремих аспектів педагогічної діяльності З. Баконія торкалися дослідники педагогіки В. Бурч, А. Васильєва, І. Голод, С. Жупанин, І. Небесник, С. Федака, П. Ходанич. Низка наукових публікацій та розвідок автора даної статті доводить цілісність художньо-педагогічної системи З. Баконія й у цьому контексті вперше розглядається можливість використання

надбань системи в практиці сучасної освіти України. Отже, метою публікації є аналіз як вже реалізованих ідей, так і перспектив подальшого збереження і примноження напрацювань авторської системи педагога.

Методично та організаційно продумані, всебічно підкріплені знанням та досвідом педагогіки, психології, етики, естетики, культурології, народознавства складові системи художньої освіти школярів З. Баконія забезпечували гарантований педагогічний ефект, що дає можливість пропагувати рекомендації щодо застосування як окремих елементів системи, так і в її цілісності в вирішенні важливих завдань естетичного виховання підростаючого покоління в умовах сьогодення. Ефективність її здобутків в умовах позашкільної навчально-виховної діяльності сприяли позитивній динаміці творчого розвитку дітей та юнацтва, зростанню їх інтересу до естетично-культурних надбань, реалізації в художньо-творчій діяльності і досягалася через створення особливої атмосфери, головним проявом якої стала унікальна творча співпраця між вихованцями та педагогом [9]. У студії з раннього віку привчали кожного учня відчувати неповторність світу, вірити в свою мрію, домагатися її здійснення, жити в світі краси, казки, малюнка, фантазії, творчості [13]. Взаємне позитивне ставлення до творчої діяльності формували цінності, норми, установки дитячої поведінки, навички самостійної діяльності.

Важливими елементами у виховному процесі Золтан Степанович вважав: проведення бесід; спільних із студійцями відвідувань виставок у картинній галереї; перегляд пересувних і стаціонарних презентацій художників Закарпаття, України, Угорщини, Чехословаччини, Румунії; звіти дітей у формі демонстрування своїх власних творів; перегляд кінофільмів; проведення мистецьких конкурсів, що в комплексі здатне було розширити світогляд дітей, сприяло виникненню дружніх стосунків. Соціальні відносини в студії образотворчого мистецтва формували особистісні якості школярів, сприяли набуттю духовних і моральних цінностей, а організаційна діяльність учнів забезпечувала розвиток творчої компетентності, художньо-естетичного бачення дійсності, формування мистецьких навичок, викликаючи почуття радості від творчості. Головні завдання керівник студії вбачав: у донесенні знань до свідомості дітей у доступній формі; виявленні індивідуальних особливостей сприйняття кожного учня; удосконаленні його умінь

і навичок з образотворчого мистецтва; навчанні школярів розумінню художніх цінностей творів мистецтва; виробленні у них власних поглядів і суджень; розширенні кругозору дитини; спостереженні й аналізі форми предметів; розвитку зорової пам'яті, просторового мислення й образної уяви; вихованні спостережливості та уяви у вивченні навколишнього світу; розвитку активного ставлення до прекрасного та потворного у житті; стимулюванні нестандартного пошуку, асоціативності мислення; наданні свободи у виборі засобів втілення задуму та передачі емоційного стану; знайомстві з техніками образотворчого мистецтва. Ази професійної художньої підготовки викладалися З. Баконієм частково за традиційними методиками, успадкованими від засновників закарпатської школи живопису Й. Бокшая, А. Ерделі, та власними розробками, адаптованими до різного шкільного віку. Педагогічна ефективність навчальної діяльності підкріплялася різними формами роботи, які забезпечували закріплення набутих знань та навичок: під час проведення творчих пленерних екскурсій; завдяки реалізації унікального художньо-педагогічного проекту-організації єдиного в Україні табору «Юний художник» (результати якого змусили педагогічну громадськість говорити про успіхи З. С. Баконія з особливою шаную); творчо-педагогічній співпраці із сучасниками – корифеями закарпатської школи живопису Й. Бокшаєм, А. Коцкою, Ф. Манайлом, А. Кашшаєм, З. Шолтесом, чия участь привносила атмосферу неповторного колориту, високого ґатунку, трансформованого у творчість дітей, які прагнули дотягнутися до рівня знаних майстрів. З. Баконій, будучи наступником своїх вчителів, які володіли професійною мудрістю та майстерністю, відчуючи виняткову відповідальність, постійно підтримував високу компетентність у поєднанні з потужною духовною енергією. Будучи прикладом обдарованої, високоморальної особистості, Золтан Степанович вводив у навчально-виховний процес повідомлення про життя видатних людей, поведінка і діяльність яких була для підростаючого покоління еталоном для наслідування. Метою діяльності З. С. Баконія був всебічний гармонійний розвиток особистості учня через здійснення комплексного підходу до навчання і виховання, яке об'єднувало патріотичну, трудову, розумову, духовну, моральну, фізичну, естетичну, екологічну сферу [1; 3]. Результатом діяльності З. Баконія стало створення ним цілісної системи художньої освіти в

позашкільному закладі, дослідження, вивчення та популяризація якої в контексті реформування системи освіти в наші дні не втрачає актуальності.

Педагогічні технології розвитку образотворчих здібностей З. С. Баконія підтримали і розвивають на практиці педагоги Закарпаття М. Анталовська, В. Вовчок, П. Коцан, Е. Левадська, М. Попович, Ю. Хваста та інші [12].

Про відкриття в Ужгороді дитячої картинної галереї мріяли не лише студійці, а й їх керівник [7]. Ця ідея втілена в житті в наші дні завдяки плідній роботі продовжувачів справи Золтана Степановича – педагогів гуртків мистецького напрямку Ужгородського палацу дітей та юнацтва та доньки Марії Золтанівни Недолуженко.

Життєздатність та актуальність художньо-педагогічної системи З. Баконія підтверджена й фактом продовження діяльності студії, де викладали колеги та талановиті учні (Є. Кузик, М. Малеш, А. Нодь, Н. Орос, Н. Тесовська, А. Турак) [4]. Формуючи естетичну культуру школярів, педагогічний колектив Ужгородського Палацу дітей та юнацтва наслідує, продовжує та розвиває ідеї З. С. Баконія у реалізації художньо-естетичного виховання учнів засобами мистецтва у всіх видах творчої діяльності. До 80-річчя керівника студії (1996 р.) відкрито меморіальну дошку у фойє ПАДІЮНу (скульптор Б. Корж), біля якої традиційно щороку зустрічаються колишні студійці, віддаючи данину пам'яті великому вчителю, а юні художники звітують про здобутки своїми творчими виставками.

Вічне мистецтво живе в витворах своїх авторів, а педагогічні ідеї – у серцях вихованців та діяльності послідовників. Далекоглядність З. Баконія полягала в тому, що він зміг прикладом своєї діяльності подбати про продовження розпочатої ним справи в особі педагогів, які співпрацювали з студією, впроваджували в інших закладах досвід діяльності педагога, залучалися до організації роботи табору «Юний художник». Найбільш відданою послідовницею діяльності З. С. Баконія стала А. Турак. Очоливши з 1989 р. студію образотворчого мистецтва при Ужгородському палаці піонерів, зберегла досвід її засновника, примножила власними інноваційними здобутками [2; 3]. Вона, як і З. Баконій, відчуває талант у кожного учня, розвиває дитячу фантазію, уяву на основі реалістичного світосприйняття, надає ґрунтовні мистецькі знання; в основі діяльності студії – підтримка обдарованої дитини, виявлення і

пошуки нахилів до образотворчої діяльності. Традиційними є організація виставок дитячої творчості, участь у різноманітних конкурсах, пленерні виїзди, вивчення традицій, звичаїв, народної творчості краю. Інтерес продовжує бути визначальним стимулом для спонукання школярів до активної самостійної художньої діяльності, на чому наголошує А. Турак: «Сповідую головний принцип Баконія Золтана Степановича – надзвичайну любов до дитини, увагу до неї як до особистості і тверде переконання, що немає не талановитих дітей. Через мої руки пройшло чимало маленьких митців, багато з яких стали професійними художниками» [8]. Успадкувавши від засновника позашкільної освіти в Ужгороді З. Баконія прийоми, методи, форми роботи, Ангеліна Андріївна розробляє і впроваджує нові та перспективні, забезпечуючи потреби школярів у творчій самореалізації та змістовному дозвіллі, сприяючи бажанню систематично здобувати знання у художній галузі. До інноваційних напрямів розвитку художньої творчості слід віднести персональні виставки студійців, організованих в виставковому залі ПАДІЮНу; закордонні пересувні дитячі виставки у м. Бекешчаба (Угорщина), м. Крайовські Хлмець (Словаччина); презентацій після пленерів «Золота осінь», «Казкова зима», «Мальовнича весна», «Великодня писанка»; за місцем роботи батьків (в обласній клінічній лікарні, міській дитячій лікарні, центральній дитячій бібліотеці імені Д. Вакарова, редакції газети «Срібна земля», у музеї архітектури і побуту Закарпаття, в школах, де навчаються юні художники) [10].

Кращі роботи вихованців А. Турак отримують нагороди на вітчизняних та міжнародних виставках, а успіх та визнання керівника є результатом розробленої авторської методики «Вчитись легко, граючись», яка передбачає використання різноманітних матеріалів та інструментів; вивчення традиційних (малюнок аквареллю, гуашшю, витинанка, графіка, гризайль, писанкарство, розпис по шовку) та нових технік (пуантилізм, церографія, солеграфія, монотипія, аерографія, малюнок восковими олівцями, свічкою тощо), які є ефективними для розвитку творчості; надання дитині максимальної свободи в художній діяльності, забезпечення творчої реалізації, розвитку уяви і здібностей школярів.

Новим змістом творчої співпраці дітей та педагога була наповнена робота над ілюструванням та підготовкою до друку студійцями казки «Карпатська чорниця», що сприяло до по-

дальшого співробітництва з юними художниками видавництв дитячої літератури [5]. На замовлення видавництва «Ліра» школярі традиційно розробляють листівки до Дня Святого Миколая, Різдвяних свят, 8 Березня. Продовжуючи досвід З. Баконія, А. Турак опанувала ефективну форму педагогічної діяльності – проведення циклу телеуроків із образотворчого мистецтва, які були проведені на такі теми: «Пригоди чарівного олівця», «Ілюструємо дитячі віршики», «Подорожуємо сторінками книжки «Казки з шухляди», «Малюємо, вирізаємо, збираємо домашній Бетлегем» та інші у рамках програми «Дивосвіт» Закарпатської обласної телерадіокомпанії [11]. Студія образотворчого мистецтва імені З. С. Баконія і надалі відіграє велику роль у вихованні підростаючого покоління, сприяє створенню найефективніших умов для професійної орієнтації та самовизначення особистості у творчій діяльності.

В умовах сучасного реформування системи освіти України вбачається можливість творчого використання ідей, концепцій, практичного досвіду, педагогічної спадщини З. С. Баконія на різних рівнях – всеукраїнському, регіональному та в умовах окремого освітнього закладу.

Основними напрямками використання методики та різноманітних форм роботи З. Баконія є *практичне* застосування їх в навчально-виховній діяльності позашкільних закладів (дитячих шкіл мистецтв, Палаців дітей та юнацтва), загальноосвітніх закладів (в умовах гуртково-факультативної роботи), вищих навчальних закладів при проходженні студентами педагогічної практики; *теоретичне* висвітлення на курсах підвищення кваліфікації вчителів у системі інститутів післядипломної педагогічної освіти; вивчення мистецько – педагогічної спадщини культурно-просвітницькими товариствами та організаціями, що опікуються збереженням історії народу.

Шляхи та засоби виховання молоді, впроваджені в системі художньої освіти школярів З. Баконія, можуть широко розкриватися під час лекцій, читань із проблем виховання, організованих лекторіями для батьків. В умовах загальноосвітніх закладів існують можливості використання педагогічних напрацювань З. Баконія, які враховують особливості змісту шкільних програм із образотворчого мистецтва, і втілені у методичних рекомендаціях проведення різних видів занять із малювання в 1-7-х класах. Є сенс у їх перевиданні задля практичного використання в навчально-виховному процесі.

Найширше поле для застосування методичних напрацювань Золтана Баконія в умовах загальноосвітньої школи розкривається на факультативних заняттях, в роботі позаурочних гуртків. Особливо актуальними такі підходи вбачаються для місцевостей, де відсутні позашкільні навчальні заклади (школи мистецтв, Палаці дітей та юнацтва).

Система художньої освіти З. С. Баконія є динамічною, гнучкою, може доповнюватися та переплітатися із сучасним інноваційним досвідом, модернізуватися методично та практично. Вона може слугувати моделлю-взірцем, спонукати до творчого педагогічного пошуку, адже ідея виховання гармонійно розвиненої творчої особистості втілюється в інтегрованих програмах мистецького навчання в позашкільних та загальноосвітніх закладах.

Творча практична діяльність З. Баконія, його система художньої освіти співзвучні сучасним потребам художньо-естетичного виховання школярів засобами мистецтва, які вимагають єдності мети, завдань, форм, методів у досягненні суспільно значимого результату. Теоретичні і практичні надбання педагога підлягають не лише науковому вивченню та узагальненню, а й популяризації, інтегруванню в сучасні програми, методики, освітні технології навчання та виховання. Виходячи з цього, актуальними вбачаються наступні рекомендації:

- розробка концепції розвитку художньо-педагогічної освіти, яка б відображала принципи та методики викладання психолого-педагогічних та фахових дисциплін, враховуючи педагогічні ідеї З. Баконія;

- задля збереження спадщини педагога ініціювати перевидання методичних посібників авторства З. Баконія з коментарями сучасних педагогів-практиків, науковців;

- з огляду на продовження роботи в структурі Палацу дітей та юнацтва студії образотворчого мистецтва імені З. Баконія при сприянні профспілкових, освітянських структур, фінансових спонсорів відновити діяльність таборів «Юний художник» з оновленими методиками роботи;

- продовжувати безперервність накопичення експозиції дитячої художньої галереї ПАДІЮНу, ширше задіювати її можливості для просвітницької, культурологічної, виховної та профорієнтаційної роботи;

- відновити традиційну для часів Золтана Баконія увагу засобів масової інформації краю та держави до висвітлення

художньо-педагогічного життя, естетичного формування підростаючого покоління як пріоритетної суспільно значимої діяльності;

- з-поміж низки існуючих культурно-мистецьких премій у Закарпатській області та державі, педагогічних відзнак, запровадити ще одну – імені Золтана Баконія, якою б відзначалися кращі педагоги, що працюють у галузі художньо-естетичного виховання дітей і молоді, ініціатори мистецьких молодіжних акцій, програм навчально-виховного характеру;

- за аналогією з проведенням щорічних науково-практичних конференцій «Ерделівські читання» на базі Закарпатського художнього інституту ініціювати «Баконіївські читання» на базі Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти із залученням педагогів-практиків художньо-естетичного спрямування, загальноосвітніх шкіл, позашкільних закладів області, держави, науковців Закарпатського художнього інституту, Ужгородського національного університету, Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, інших споріднених навчальних закладів, із запрошенням провідних фахівців Академії педагогічних наук України, Академій мистецтв. Науково-практична співпраця можлива й в рамках культурного обміну сусідніх держав Карпатського Єврорегіону;

- сприяти традиційному проведенню дитячих конкурсів-плернів із образотворчого мистецтва імені З. Баконія на базі будинків дитячої творчості, інших позашкільних закладів;

- відкрити в Ужгороді музей імені З. С. Баконія, який би узагальнив спадщину педагога.

Щодо останніх двох пунктів, в 2011 р. вже відновлено стараннями молодого вчителя образотворчого мистецтва, випускниці Закарпатського художнього інституту Русинкович О. практику проведення плернерних занять серед учнів 1-9 класів на базі Ужгородського районного Центру дитячої творчості в с. Великі Лази, що має всі підстави перерости в традиційні щорічні акції дитячої творчості. Плернер-конкурс організатори приурочили до 95-ої річниці з дня народження художника-педагога і прийняли рішення про присвоєння плернеру імені Золтана Баконія. Колишніми вихованцями студії З. Баконія ініціюється підняття питання про виділення приміщення під музей художника-педагога. Ведеться пошукова робота по віднайденню та збереженню робіт студійців періоду діяльності З. Баконія (1947-1989 рр.) з перспективою їх експонування та ви-

користання в якості наочного матеріалу в навчальних процесах позашкільних, загальноосвітніх закладах освіти.

Отже, педагогічні ідеї З. С. Баконія не втратили своєї актуальності в сучасних умовах реформування національної школи в Україні. Нагальним вбачається популяризація основних положень, ідей системи художньої освіти школярів З. Баконія та методичних напрацювань педагога, використання їх елементів у практиці сучасної освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баконій З. С.* Навчально-методична та виховна робота в таборах «Юний художник». – Рукопис. – Ф. II. – Спр. 12. – 20 с.
2. *В'юн П.* Мрії Золтана Баконія (студія образотворчого мистецтва готується до ювілею засновника) / П. В'юн // Ужгород. – 2006. – 14 січня. – С. 12.
3. *Волощук А. В.* Інноваційні напрямки розвитку позашкільної художньої творчості в Ужгородському Палаці дітей та юнацтва (1989-2006). / А. В. Волощук // Світ дослідницьких студій. Науковий збірник. Матеріали конференції. Випуск III. – Дрогобич: Коло. – 2007. – С. 397-402.
4. *Волощук А. В.* Традиції та новації розвитку позашкільної художньої освіти (на прикладі образотворчої студії Ужгородського палацу дітей та юнацтва в 1990-х – 2000-х роках) / А. В. Волощук // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Збірник наукових праць. – Вип. 8. – Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 170 с. – с. 90-95.
5. *Дяченко Н.* Продовжуючи старе, поповнюємо новим / Н. Дяченко // Вісті тижня. – 1998. – 21 листопада. – С. 14.
6. *Жупанин С.* Гніздо самотнього птаха / Жупанин С., Зубач В. // Освіта. – 1991. – 14 січня. – С. 3.
7. *Луцкер А.* Повноважний представник дитинства / А. Луцкер // Новини Закарпаття. – 1991. – 13 квітня. – С. 4.
8. *Ортутай А.* Замок фантазій, який будує Ангеліна Турак / А. Ортутай // Ужгород. – 1999. – 27 березня. – С. 13.
9. *Рішко С.* Чарівник дитячої мрії / С. Рішко // Молодь Закарпаття. – 1980. – № 104 (4093). – 2 вересня. – С. 1.
10. *Сушко А.* В аурі квітів / А. Сушко // Ужгородська міська газета «Ратуша». – 2005. – № 10. – 15 березня – С. 2.
11. Три кроки до щастя: педагог, художник, літератор Ангеліна Турак: альбом / попереднє слово Ю. Глеби; інтерв'ю А. Кудрявської. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. – 2009. – 156 с.

12. *Ходанич П.* Формування і розвиток образотворчих здібностей дітей: з досвіду роботи заслуженого вчителя України З. С. Баконія // Всеукраїнська науково-методична конференція «Проблеми післядипломної освіти педагогів» (23-24 жовтня 1997 р.) – Ужгород, 1997. – С. 202-205.
13. *Цельтнер Ю.* Осматривая творчество детей / Ю. Цельтнер // Литературная газета. – 1960. – 14 августа. – С. 8.

**POSSIBILITIES OF THE USE OF ACHIEVEMENTS
OF ZOLTAN BAKONY'S SCHOOLCHILDREN ARTISTIC
FORMATION SYSTEM IN THE MODERN EDUCATION PRACTICE
OF UKRAINE**

Alina VOLOSCHUK

Annotation. *In the article on the basis of opening of fine art teaching forms and educations of personality in Zoltan Bakony's artistic formation system the recommendations of the use of artist-teacher achievements in modern Ukrainian education are contained.*

Key words: *out-of-school artistic education, pedagogical system, artistic-educational activity.*